משנה

המשנה ממשיכה לדון בנדרים שפירושם תלוי בלשון בני אדם:

הַנּוֹדֵר שלא ליהנות מִן הַדָּגָן, אָסוּר גם בְּפוֹל הַמִּצְרִי יָבֵשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, ואף שפול המצרי אינו מחמשת מיני דגן, כיון שבנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, סובר רבי מאיר שדרך בני אדם לכלול בלשון דגן את כל גידולי הקרקע שעושים מהם גורן ומעמידים מהם כרי [־ערימה] כדרך שעושים בחמשת מיני דגן, ופול המצרי יבש הדרך לעשות ממנו גורן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים הנודר מן הדגן אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא בַּחֲמִשָּׁה הַמִּינִין, שלדעת חכמים רק לחמשת מיני דגן קורא אדם דגן.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אף על פי שחולק אני עליכם במשמעות לשון בני אדם מהו דגן, מכל מקום בזה אני מודה שהַנּוֹדֵר מִן הַתְּבוּאָה, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מֵחֲמִשָּׁה הַמִּינִין, כיון שכוונת בני אדם באומרם תבואה אינה אלא לחמשת מיני דגן, אֲבָל בזה אני חולק, שהַנּוֹדֵר מִן הַדָּגָן, אָסוּר בַּכֹּל – בכל דבר שהדרך לעשות ממנו גורן הן בפול המצרי היבש והן בשאר מיני קטניות, וּמוּתָּר רק בְּפֵרוֹת הָאִילָן וּבְיָרָק, שמהם אין עושים גורן.

גמרא

לְמֵימְרָא – ממה שפסק רבי מאיר במשנה שהנודר מן הדגן אסור בכל דבר שהדרך לעשות ממנו גורן ולמורחו בכרי, נראה לומר, דְּדָגָן הכתוב בכל מקום כָּל דְּמִידְגַּן מַשְׁמַע – פירושו הוא כל דבר שנעשה בו דיגון. מָתִיב [־מקשה] רַב יוֹסֵף על מה שנתבאר בדעת רבי מאיר, הרי בפסוק בדברי הימים (ב׳ לא ה) אחרי שעמד חזקיהו המלך וחיזק את ענין נתינת תרומות ומעשרות לכהנים והלוים, נאמר 'וְכִפְּרֵי הַדָּבָר הִרְבּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל להביא [רְאשִׁית] – תרומת דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וּדְבַשׁ וְכֹל תְּבוּאַת שָׂדֶה וּמַעֲשַׂר הַכֹּל לָרֹב' וְגוֹ', ומלשון הפסוק שבתחילה הזכיר שהביאו מעשר מדגן, ובהמשך הזכיר שהביאו גם מכל תבואת השדה, משמע שיש דברים שהם תבואת שדה שאינם כלולים בדגן, ולכן הוסיף הכתוב שהביאו מעשר גם מכל תבואת השדה, וְאִי אָמְרַתְּ – ואם אתה מפרש בדעת רבי מאיר שדָּגָן, כָּל דְּמִידְגַּן מַשְׁמַע – שכל דבר שמורחים אותו בכרי הוא בכלל דגן, מַאי – מהו זה שהוצרך הכתוב בפסוק 'כִּפְּרֵי הַדָּבָר הִרְבּוּ' לציין שהביאו תרומות ומעשרות מן ה'דגן' וגם 'וכל תבואת שדה', הרי תבואת השדה כלולה ב'דגן'.

מתרצת הגמרא, אָמַר אַבָּיֵי – לעולם משמעות דגן כוללת בתוכה כל מילי דמידגן ולא רק חמשת מיני דגן, ומה שציין הכתוב שהביאו גם מ'כל תבואת השדה' בנוסף לדגן, לְאַתּוּיֵי – בא לרבות שהביאו תרומות ומעשרות גם מִפֵּרוֹת הָאִילָן וְיָרָק, שאין הדרך לעורמם בגרנות, והם אינם כלולים במשמעות דגן.

שנינו במשנה, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר הַנּוֹדֵר מִן הַתְּבוּאָה וְכוּ' אינו אסור אלא מחמשת המינין:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַכֹּל מוֹדִים בְּנוֹדֵר מִן הַתְּבוּאָה, שֶׁאֵין אָסוּר אֶלָּא מֵחֲמִשָּׁה הַמִּינִין, שאף על פי שדין זה נאמר במשנה רק משמו של רבי מאיר, גם רבנן מודים בדבר. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – שנינו גם בברייתא כדברי רבי יוחנן, שֶׁוִּין רבי מאיר ורבנן בְּנוֹדֵר מִן הַתְּבוּאָה, שֶׁאֵין אָסוּר אֶלָּא מֵחֲמִשָּׁה הַמִּינִין.

שואלת הגמרא, פְּשִׁיטָא – פשוט הוא שמשמעות תבואה היא רק חמשת מיני דגן, ומה החידוש בדברי הברייתא ובדברי שמואל. מיישבת הגמרא, מַהוּ דְּתֵימָא [־היה מקום לומר] תְּבוּאָה כָּל מִילֵּי מַשְׁמַע – כל דבר שיש בו שבח הן תבואה הן שאר נכסים שאדם מביא לביתו הכל בכלל תבואה, שכן תרגום המילה תבואה הוא 'עללתא', שהוא מלשון הבאה והכנסה ושבח, ואם כן גם כשנדר מתבואה יאסר בכל דבר הנכלל במשמעות של עללתא, לכן קָמַשְׁמַע לָן הברייתא דְּהנודר מן התבואה לֹא מַשְׁמַע כָּל מִילֵּי, אלא כוונתו רק לחמשת מיני דגן, ודווקא הנודר מעללתא כוונתו לכלול בנדרו כל דבר שבח שאדם מביא לביתו.

מָתִיב רַב יוֹסֵף על מה שהתבאר שהנודר בלשון תבואה כולל רק חמשת מיני דגן, שהרי בפסוק שהביאה הגמרא לעיל 'וְכִפְּרֵי הַדָּבָר הִרְבּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כו' [וְרֵאשִׁית] דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וּדְבַשׁ וְכֹל תְּבוּאַת שָׂדֶה וּמַעֲשַׂר הַכֹּל לָרֹב הֵבִיאוּ', מציין הכתוב שמלבד דגן תירוש ויצהר, הביאו גם מ'תבואת השדה', ומוכח להדיא שלשון תבואה כולל גם מה שאינו בכלל חמשת מיני דגן. מתרצת הגמרא, אָמַר רָבָא לשון תְּבוּאָה שנזכר בברייתא לְחוּד, ולשון תְּבוּאַת שָׂדֶה שנזכר בפסוק בדברי הימים לְחוּד, שלשון תבואה סתם אכן משמע רק חמשת מיני דגן, אך לשון 'תבואת שדה' משמע כל דבר הגדל בשדה, ולאו דווקא חמשת מיני דגן.

לעיל נתבאר שהגם שתרגום מילת 'תבואה' הוא 'עללתא', יש ביניהם חילוק לענין נדר, שהנודר מתבואה נאסר רק בחמשת מיני דגן, ואילו הנודר מעללתא אסור גם בדברים שאינם גידולי קרקע, שכן עללתא היא מלשון הבאה והכנסת דברי שבח לבית מכל דבר שבח. הגמרא לקמן מביאה מעשה שמתוכו עולה שקיימת מחלוקת בביאור משמעות המושג עללתא:

בַּר מַר שְׁמוּאֵל – בנו של מר שמואל, פַּקִּיד – ציוה לפני מותו, דְּלִיתְּנוּן – שיתנו יורשיו, שווי של תִּלְיסַר אַלְפֵי זוּזֵי – שלשה עשר אלף זוזים לְרָבָא, מִן עֲלַלְתָּא דְּנַהַר פַּגְיָא – מהעללתא שנמצאת על נהר ששמו פגיא. שַׁלְחֵהּ רָבָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף – לשאול את רב יוסף עֲלַלְתָּא הֵיכִי מִיקְּרֵיָא – אלו דברים נכללים בעללתא, בכדי שיוכל לגבות מהם את מה שהשאיר עבורו בר מר שמואל בצוואה. אָמַר – השיב רַב יוֹסֵף לשליח, מַתְנִיתִין הִיא [צריך לומר מתניתא] – ברייתא מפורשת היא שאפשר להוכיח ממנה מה נקרא עללתא, ששנינו בברייתא שהובאה לעיל וְשָׁוִין בְּנוֹדֵר מִן הַתְּבוּאָה, שֶׁאֵין אָסוּר אֶלָּא מֵחֲמִשָּׁה הַמִּינִין, וסבר רב יוסף שבינו שהתרגום של תבואה הוא עללתא, ותבואה היא רק חמשת מיני דגן, לכך גם עללתא משמעותו רק חמשת מיני דגן. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף ושאלו מֵי דָּמֵי – האם דומה כוונת בני אדם באומרם לשון תבואה לכוונתם באומרם עללתא, שאין הדבר כן, שדוקא באומרם תְּבוּאָה לֹא מַשְׁמַע – אין כוונתם אֶלָּא מֵחֲמִשָּׁה הַמִּינִין שבדגן, אבל כשמזכירים בלשונם עֲלַלְתָּא, כָּל מִילֵּי מַשְׁמַע – כוונתם לכל דבר השבח שאדם מכניס לביתו הן מתבואה הן משאר נכסים ולא רק לחמשת מיני דגן.

אַהֲדְרוּהוּ לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא – החזיר השליח לרבא את תשובת רב יוסף האומר שעללתא הוא רק חמשת מיני דגן, אָמַר על כך רבא, הָא לֹא קָא מְיַבַּעְיָא לִי עֲלַלְתָּא כָּל מִילֵּי מַשְׁמַע – זה שלשון עללתא כולל כל דבר שבח שאדם מכניס לביתו, ולא כפי שהשיב רבי יוסף שדווקא חמשת מיני דגן, דבר פשוט הוא אצלי ולא זאת היתה שאלתי, אלא הָדָא הִיא דְּאִיבַּעְיָא לִי – בדבר זה אני הייתי מסופק, אֲכַר בָּתִּים וַאֲכַר סְפִינוֹת מַאי – האם שכר בתים וספינות בכלל עללתא או לא, ולכן שלחתי לשאול את רב יוסף מה דינם, וצדדי הספק, מִי אָמְרִינַן [־האם אנו אומרים] כֵּיוָן דְּפָחֲתָן לָאו עֲלַלְתָּא הֵיא – שכיון שגוף הספינה והבית פוחת והולך על ידי השימוש בו, אינם נקראים עללתא, שעללתא הוא דבר שמשביח ולא דבר שפוחת, וממילא אין יכול לגבות מהם את חלקו בירושת בר מר שמואל, אוֹ דִּילְמָא [־או שמא] כֵּיוָן דְּלֹא יָדְעִי פָּחֲתֵיהוּ – שהיות והפחת אינו ניכר מיד אלא רק ברוב השנים, ולעומת זאת הם משביחים בכל אותה תקופה על ידי השכר המתקבל מהם, אין בני אדם מסתכלים על פחת זה, ועל כן גם הבתים והספינות עֲלַלְתָּא הֵיא [־הם].

אָמְרוּהָ רַבָּנָן את דברי רבא שפשיטא לו שעללתא כל מילי משמע, קַמֵּיהּ [־לפני] דְּרַב יוֹסֵף, אָמַר על כך רב יוסף, וְכִי מֵאַחַר דְּלֹא היה רבא צָרִיךְ לָן [־לנו] בענין זה, שהיה פשוט לו שעללתא כל מילי משמע, אַמַּאי שָׁלַח לָן – מדוע שלח אלינו לשאול מהו עללתא, אִיקְּפַד [־הקפיד] רַב יוֹסֵף על רבא. שְׁמַע רָבָא שרב יוסף מקפיד עליו, וְאָתָא לְקַמֵּיהּ בְּמַעֲלֵי יוֹמָא דְּכִפּוּרֵי – הגיע בערב יום הכיפורים לרב יוסף על מנת לפייסו. וַאֲשְׁכְּחֵיהּ לִשְׁמָעָיֵהּ דַּהֲוָה קָא מָזֵיג קַמֵּיהּ בָּבָא דְּחַמְרָא – מצא את שמשו של רב יוסף מוזג לרבו חמשת מיני דגן, שהרי בפסוק שהביאה הגמרא לעיל 'וְכִפְּרֵי הַדָּבָר הִרְבּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כו' [וְרֵאשִׁית] דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וּדְבַשׁ וְכֹל תְּבוּאַת שָׂדֶה וּמַעֲשַׂר הַכֹּל לָרֹב הֵבִיאוּ', מציין הכתוב שמלבד דגן תירוש ויצהר, הביאו גם מ'תבואת השדה', ומוכח להדיא שלשון תבואה כולל גם מה שאינו בכלל חמשת מיני דגן. מתרצת הגמרא, אָמַר רָבָא לשון תְּבוּאָה שנזכר בברייתא לְחוּד, ולשון תְּבוּאַת שָׂדֶה שנזכר בפסוק בדברי הימים לְחוּד, שלשון תבואה סתם אכן משמע רק חמשת מיני דגן, אך לשון 'תבואת שדה' משמע כל דבר הגדל בשדה, ולאו דווקא חמשת מיני דגן.

לעיל נתבאר שהגם שתרגום מילת 'תבואה' הוא 'עללתא', יש ביניהם חילוק לענין נדר, שהנודר מתבואה נאסר רק בחמשת מיני דגן, ואילו הנודר מעללתא אסור גם בדברים שאינם גידולי קרקע, שכן עללתא היא מלשון הבאה והכנסת דברי שבח לבית מכל דבר שבח. הגמרא לקמן מביאה מעשה שמתוכו עולה שקיימת מחלוקת בביאור משמעות המושג עללתא:

בַּר מַר שְׁמוּאֵל – בנו של מר שמואל, פַּקִּיד – ציוה לפני מותו, דְּלִיתְּנוּן – שיתנו יורשיו, שווי של תִּלְיסַר אַלְפֵי זוּזֵי – שלשה עשר אלף זוזים לְרָבָא, מִן עֲלַלְתָּא דְּנַהַר פַּגְיָא – מהעללתא שנמצאת על נהר ששמו פגיא. שַׁלְחֵהּ רָבָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף – לשאול את רב יוסף עֲלַלְתָּא הֵיכִי מִיקְּרֵיָא – אלו דברים נכללים בעללתא, בכדי שיוכל לגבות מהם את מה שהשאיר עבורו בר מר שמואל בצוואה. אָמַר – השיב רַב יוֹסֵף לשליח, מַתְנִיתִין הִיא [צריך לומר מתניתא] – ברייתא מפורשת היא שאפשר להוכיח ממנה מה נקרא עללתא, ששנינו בברייתא שהובאה לעיל וְשָׁוִין בְּנוֹדֵר מִן הַתְּבוּאָה, שֶׁאֵין אָסוּר אֶלָּא מֵחֲמִשָּׁה הַמִּינִין, וסבר רב יוסף שבינו שהתרגום של תבואה הוא עללתא, ותבואה היא רק חמשת מיני דגן, לכך גם עללתא משמעותו רק חמשת מיני דגן. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף ושאלו מֵי דָּמֵי – האם דומה כוונת בני אדם באומרם לשון תבואה לכוונתם באומרם עללתא, שאין הדבר כן, שדוקא באומרם תְּבוּאָה לֹא מַשְׁמַע – אין כוונתם אֶלָּא מֵחֲמִשָּׁה הַמִּינִין שבדגן, אבל כשמזכירים בלשונם עֲלַלְתָּא, כָּל מִילֵּי מַשְׁמַע – כוונתם לכל דבר השבח שאדם מכניס לביתו הן מתבואה הן משאר נכסים ולא רק לחמשת מיני דגן.

אַהֲדְרוּהוּ לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא – החזיר השליח לרבא את תשובת רב יוסף האומר שעללתא הוא רק חמשת מיני דגן, אָמַר על כך רבא, הָא לֹא קָא מְיַבַּעְיָא לִי עֲלַלְתָּא כָּל מִילֵּי מַשְׁמַע – זה שלשון עללתא כולל כל דבר שבח שאדם מכניס לביתו, ולא כפי שהשיב רבי יוסף שדווקא חמשת מיני דגן, דבר פשוט הוא אצלי ולא זאת היתה שאלתי, אלא הָדָא הִיא דְּאִיבַּעְיָא לִי – בדבר זה אני הייתי מסופק, אֲכַר בָּתִּים וַאֲכַר סְפִינוֹת מַאי – האם שכר בתים וספינות בכלל עללתא או לא, ולכן שלחתי לשאול את רב יוסף מה דינם, וצדדי הספק, מִי אָמְרִינַן [־האם אנו אומרים] כֵּיוָן דְּפָחֲתָן לָאו עֲלַלְתָּא הֵיא – שכיון שגוף הספינה והבית פוחת והולך על ידי השימוש בו, אינם נקראים עללתא, שעללתא הוא דבר שמשביח ולא דבר שפוחת, וממילא אין יכול לגבות מהם את חלקו בירושת בר מר שמואל, אוֹ דִּילְמָא [־או שמא] כֵּיוָן דְּלֹא יָדְעִי פָּחֲתֵיהוּ – שהיות והפחת אינו ניכר מיד אלא רק ברוב השנים, ולעומת זאת הם משביחים בכל אותה תקופה על ידי השכר המתקבל מהם, אין בני אדם מסתכלים על פחת זה, ועל כן גם הבתים והספינות עֲלַלְתָּא הֵיא [־הם].

אָמְרוּהָ רַבָּנָן את דברי רבא שפשיטא לו שעללתא כל מילי משמע, קַמֵּיהּ [־לפני] דְּרַב יוֹסֵף, אָמַר על כך רב יוסף, וְכִי מֵאַחַר דְּלֹא היה רבא צָרִיךְ לָן [־לנו] בענין זה, שהיה פשוט לו שעללתא כל מילי משמע, אַמַּאי שָׁלַח לָן – מדוע שלח אלינו לשאול מהו עללתא, אִיקְּפַד [־הקפיד] רַב יוֹסֵף על רבא. שְׁמַע רָבָא שרב יוסף מקפיד עליו, וְאָתָא לְקַמֵּיהּ בְּמַעֲלֵי יוֹמָא דְּכִפּוּרֵי – הגיע בערב יום הכיפורים לרב יוסף על מנת לפייסו. וַאֲשְׁכְּחֵיהּ לִשְׁמָעָיֵהּ דַּהֲוָה קָא מָזֵיג קַמֵּיהּ בָּבָא דְּחַמְרָא – מצא את שמשו של רב יוסף מוזג לרבו

המשך בעמוד קפג

כוס של יין, אָמַר לֵיהּ רבא לשמשו של רב יוסף, הַב לִי דְּאֶמְזוֹג לֵיהּ
אָנָא – תן לי ואמזוג אני את כוסו של רב יוסף, יָהֵב לֵיהּ וְקָא מָזֵיג
אֵיתוּ בָּבָא דְּחַמְרָא – נתן לו השמש, ומזג רבא את כוסו של רב יוסף
והגישו לפניו. כִּי קָא שָׁתֵי – כששתה רב יוסף את כוס היין אָמַר,
חֲדִין מִיזְּגָא דְּמִי לְמִיזְּגָא דְּרָבָא בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף בַּר חָמָא – טעם היין
המזוג שבכוס, דומה בטעמו למזיגתו של רבא, אָמַר לֵיהּ משמשו
הוּא נִיחוּ – אבן רבא עומד כאן והוא זה שמזג את הכוס שאתה
שותה הימנה עכשיו. אָמַר לֵיהּ רב יוסף לרבא, לֹא תֵּיתֵיב אַכַּרְעָךְ
עַד דְּאָמְרַתְּ לִי פֵּירוּשָׁא דְּהֲדֵין מִילְּתָא – לא תשב אלא עמוד על
רגלך עד אשר תבאר לי את הפסוק דלקמן, מַאי דִּכְתִיב (במדבר כא
יח-יט) 'וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת וּמִבָּמוֹת
הַגְּיָא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן'.
אָמַר לֵיהּ רבא לרב יוסף, שיש לדרוש את הפסוק כך, כֵּיוָן שֶׁעוֹלֶה
אָדָם אֶת עַצְמוֹ כְּמִדְבָּר שֶׁהוּא מוּפְקָר לַכֹּל, שהאדם אם מפקיר את
עצמו ללמד תורה לכולם, תּוֹרָה נִיתְּנָה לוֹ כְּמַתָּנָה ומתקיימת בידו
ואינו משכחה, וזהו מה שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה'. וְכֵיוָן שֶׁנִּיתְּנָה לוֹ
התורה כְּמַתָּנָה שלא משכחה, נַחֲלוֹ אֵל – ונקרא אותו אדם נחלת
ה', וזהו מה שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל'. וְכֵיוָן שֶׁנַּחֲלוֹ אֵל עוֹלֶה
לְגָדוּלָּה, וזהו מה שֶׁנֶּאֱמַר וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת. וּלְעוּמַת זֹאת אִם הִגְבִּיהַּ
עַצְמוֹ ונטל לעצמו גדולה, הרי הוא מגסי הרוח וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
מַשְׁפִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוקים שם 'וּמִבָּמוֹת הַגָּיְא' [ולעמק].
וְלֹא עוֹד – ולא רק שה' משפיל את המתגאה מהבמות לעמק, אֶלָּא
שבני אדם מבזים אותו, וכאילו שֶׁשּׁוֹקְעִין אוֹתוֹ בַּקַּרְקַע, שֶׁנֶּאֱמַר
בהמשך הפסוקים שם 'וְנִשְׁקָפָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן'. וְאִם חוֹזֵר בּוֹ
מגאוותו, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהוֹ,

כמו שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מ ד) 'כָּל גֶּיא יִנָּשֵׂא' – שאף שהשפילו ה' לגיא בגלל שהתגאה, מאחר שחזר מדרכו הרעה והשפיל עצמו כגיא סופו ישוב וינשאו ה'.

הגמרא מביאה ברייתא בדין הנודר מן הדגן:

תַּנְיָא – שנינו בברייתא, הַנּוֹדֵר שלא ליהנות מִן הַדָּגָן, אָסוּר אַף בְּפוֹל הַמְּצָרִי שכבר יָבֵשׁ, היינו כדברי רבי מאיר במשנה הסובר שבלשון בני אדם משמעות 'דגן', כל דבר שהדרך לעשות ממנו גורן, ופול המצרי יבש דרך בני אדם לעשות ממנו גורן, וּמוּתָּר בְּלַח – בפול המצרי כשנאסף מהשדה בעודו לח, שבאופן זה אין עושים ממנו גורן, ונלקט ונאכל כשאר ירקות. וּמוּתָּר בְּאוֹרֶז, שאין דרך בני אדם לעשות גורן מאורז. וכמו כן מותר הנודר בְּחִילְקָא – חיטה שחילקוה לשנים, בְּטַרְנָיִם – שחילקוה לשלש, וּבְטִיסְנִי – שחילקוה לארבע, שאין דרך בני אדם לקרוא דגן רק לחיטה שלימה, מה שאין כן חיטה שחילקוה שנקראת בשם אחר, ולכן אינה נכללת בנדרו.

הברייתא מביאה דין נוסף:

הַנּוֹדֵר שלא ליהנות מִן פֵּירוֹת הַשָּׁנָה – מכל מה שצומח בשנה זו, אָסוּר בְּכָל פֵּירוֹת הַשָּׁנָה עד תשרי, וּמוּתָּר בִּנְדָדִים וּבִטְלָאִים וּבְחָלָב וּבְבֵיצִים וּבְגוֹזָלוֹת אף של אותה שנה, שכן אין דרך בני אדם לקרוא בשם פירות סתם אלא לדבר הצומח. וְאִם אָמַר בעת נדרו, גִּידּוּלֵי שָׁנָה עָלַי – שלא אהנה מהם, אָסוּר בְּכוּלָּן – אף בגדיים ובטלאים ובחלב ובביצים ובגוזלות, שכן 'גידולי' משמע כל שגדל, והלכך אף אלו בכלל.

ממשיכה הברייתא, הַנּוֹדֵר שלא ליהנות מִן פֵּירוֹת הָאָרֶץ, אָסוּר בְּכָל פֵּירוֹת היונקים מן הָאָרֶץ, בין מפרי העץ ובין מפרי האדמה, וּמוּתָּר בְּכַמֵּהִין וּפִטְרִיּוֹת, שאין להם שורשים ועיקר יניקתם אינו מהארץ אלא מהאויר. וְאִם אָמַר בשעה שנדר, גִּידּוּלֵי כַּרְכַּע עָלַי – שלא אהנה מהם, אָסוּר בְּכוּלָּן – אף בכמהין ופטריות, שהרי גדלים הם על הקרקע.

מבואר בברייתא, שכמהין ופטריות הם בכלל גידולי קרקע. מקשה הגמרא, וְרַמִּינְהִי מברייתא המבואר בה שאינם בכלל גידולי קרקע, ששנינו במשנה בברכות (מג:), עַל דָּבָר שֶׁאֵין גִּידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ, וְתַנְיָא בברייתא המבארת משנה זו, מִדּוּ דבר שאין גידולו מן הארץ, כגון עַל הַמֶּלַח, וְעַל הַזְּמִית – מי מלח, וְעַל כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת, אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ. והרי שמוכח מדברי הברייתא שכמהין ופטריות אינם גידולי קרקע, שמשום כך ברכתם 'שהכל', ומדוע נאמר בברייתא בנדרים שהנודר מגידולי קרקע אסור בכמהין ופטריות.

מתרצת הגמרא אָמַר אַבַּיֵי, מֵירְקָא, רְבוּ מֵאַרְעָא – לגדול, גדלים הכמהין ופטריות מלחלוחית הארץ, ואשר על כן לענין נדרים נחשבים בכלל גידולי קרקע, אך מֵינַק, מֵאֲוִירָא יָנְקִי, וְלֹא מֵאַרְעָא – עיקר יניקתם מהאויר הם יונקים ולא מהארץ, וכיון שכך אין מברכים עליהם בורא פרי האדמה, שברכה זו היא רק על ירק ששורשיו בתוך הקרקע, שעיקר יניקתו היא מהאדמה עצמה.

מקשה הגמרא על תירוצו של אביי, וְהָא קָתָנֵי – והרי במשנה במסכת ברכות שנינו עַל דָּבָר שֶׁאֵין 'גִּידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ', ונתבאר בברייתא שהכוונה לכמהין ופטריות שברכתם שהכל משום שאינם 'גידולו מן הארץ', ושלא כדברי אביי שאמר 'מירבא, רבו מארעא' [לגדול, גדלים מהקרקע]. מיישבת הגמרא, תָּנֵי – שנה ותגרוס במשנה בברכות, עַל דָּבָר שֶׁאֵין 'יוֹנֵק' מִן הָאָרֶץ מברך שהכל נהיה בדברו, ועל כן כמהין ופטריות הם בכלל ברכת שהכל, שכן אינם יונקים מן הארץ, וכמו שאמר אביי.

משנה

הַנּוֹדֵר שלא ליהנות מִן הַכְּסוּת – מלבישת בגדים, מוּתָּר בְּנַזִּיר הטווי משיער, וּבִירִיעָה – בגד גס ועבה שאינו תפור, וּבַחֲמִילָה – בגד עב ביותר שמכסים בו את הראש בשעת הגשמים, שבגדים אלו בגלל גסותם ועביים אין דרך האדם להתכסות בהם ואינם בכלל כסות.

אָמַר הנודר קוֹנָם צֶמֶר עוֹלֶה עָלַי, מוּתָּר לְהִתְכַּסּוֹת בְּגִיזֵּי צֶמֶר [ד־צמר גזוז], שלא נתכוין לאסור צמר סתם, אלא דבר שדרך בני אדם להתכסות בו, והיינו בגד ארוג מצמר. וכן אם אמר קונם הַפִּשְׁתָּן עוֹלֶה עָלַי, מוּתָּר לְהִתְכַּסּוֹת בַּאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן – פשתן לאחר ניפוץ המובן לטוויה, שלא נתכוין אלא לבגד של פשתן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַכֹּל לְפִי המצב שהיה בו הַנּוֹדֵר בשעה שנדר, שאימתי האומר לשון 'עולה עלי' כוונתו לאסור המלבוש, זהו בסתם שלא עשה פעולה שאפשר להבין ממנה משמעות אחרת בדבריו, אבל אם טָעַן – נשא על גופו משא של צמר או פשתן, וְהִזִּיעַ מחמת המשא, וְהָיָה רֵיחוֹ קָשֶׁה, ומתוך כך אָמַר קוֹנָם צֶמֶר וּפִשְׁתִּים עוֹלֶה עָלַי, מוּתָּר לְהִתְכַּסּוֹת – ללבוש בגדי צמר או פשתן, וְאָסוּר לְהַפְשִׁיל לַאֲחוֹרָיו – לעשות משא של צמר או פשתים, שכיון שנדרו היה מתוך צערו על נשיאת הצמר והפשתן, ודאי שכוונתו היתה לנדור להמנע ממה שציערו, ולא מלבישה שכלל לא ציערתו.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא בדין הנודר מן הכסות:

תַּנְיָא הַנּוֹדֵר שלא ליהנות מִן הַכְּסוּת [ד־הלבוש], מוּתָּר בְּנַזִּיר וּבִירִיעָה וּבַחֲמִילָה – בגדים גסים ועבים ביותר ואין דרך להתכסות בהם. וְאָסוּר בְּפוּנְדָּא – כמין חגורה חלולה שאדם נותן בו מעות, וּבְפַסְקִיָּא – חגורה רחבה, וּבְקַרְטִיָּא – הגמרא להלן תפרש מהו, וּבְקַמְבַּלְיָא – מלבוש העשוי מעור קשה שלובש על הסקורטיא, וְאַנְפִּלְיָא מלבוש לרגליים, וּפְלִינְיָא – סינר, וּמִכְנָסַיִם, וְכוֹבַע, שכל אלו דרך ללובשם והם בכלל כסות.

מבררת הגמרא מַאי [־מהו] אִיסְקוּרְטֵי. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, כִּיתוֹנָא דְּצַלָּא – חלוק של עור שלובשים מעבדי העור על בגדיהם.

הגמרא מביאה ברייתא שמבואר בה שאף שלענין הנודר מן הכסות אמרו שמותר בשק ובּיריעה ובחמילה משום שאין דרך בני האדם ללובשם, אך בכל זאת אינם בגדר משא, לכך מותר לצאת בהם בשבת לרשות הרבים:

תַּנְיָא, יוֹצְאִין – מותר לבני אדם לצאת לרשות הרבים בְּשַׂק עָבֶה, וּבְסָנוֹס העשוי מצמר עָבֶה ודומה לשק, וּבִירִיעָה, וּבַחֲמִילָה, כדי להגן מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, שאף על פי שאין כל אלו בגדים נאים ללבישה, אינם נחשבים משא, לפי שקצת בני אדם לובשים אותם בימות הגשמים. אֲבָל לא יצא האדם בשבת לרשות הרבים, לֹא בְּתֵיבָה וְלֹא בְּקוּפָּה העשויים לתת בהם חפצים, וְלֹא בְּמַחֲצֶלֶת העשויה לשכיבה או לישיבה, ואפילו לא בכדי להגן בחפצים אלו על גופו מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, שאין חפצים אלו נקראים בגדים, והוי משאוי האסור לצאת בו בשבת לרשות הרבים. הָרוֹעִים יוֹצְאִין לרשות הרבים בְּשַׂקִּים – במלבוש שק, בכדי להגן על עצמם מפני הגשמים, וְלֹא רוֹעִים בִּלְבָד אָמְרוּ שמותרים לצאת בשק לרשות הרבים, אֶלָּא כָּל אָדָם הותר לו לצאת בשק, אֶלָּא שֶׁדִּבְּרוּ חֲכָמִים בַּהֹוֶה – נקטו רועים כיון שדרכם של אלו לצאת בשקים לרשות הרבים.

שנינו במשנה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר הַכֹּל לְפִי הַנּוֹדֵר כו':

תַּנְיָא שנינו ברייתא המבארת גם היא דברי רב יהודה, כֵּיצַד אָמַר רַב יְהוּדָה הַכֹּל לְפִי הַנּוֹדֵר, הָיָה לָבוּשׁ צֶמֶר וְהָצַר – והיה הבגד צר עליו ונצטער בו, וְאָמַר קוֹנָם צֶמֶר עוֹלֶה עָלַי, אָסוּר לִלְבּוֹשׁ בגדי צמר, וּמוּתָּר לְטָעוֹן על עצמו משא של צמר, שכן בשעה שנדר היה בצער מחמת הלבישה ולא מחמת המשא, ועל כן אנו אומרים שרק ממה שציערו נדר, והיינו מלבישה בלבד. הָיָה טָעוּן – נושא משא פִּשְׁתָּן או צמר וְהִזִּיעַ ונצטער מהמשא, וְאָמַר קוֹנָם פִּשְׁתָּן או צמר עוֹלֶה עָלַי, מוּתָּר לִלְבּוֹשׁ בגדי פשתן או צמר, וְאָסוּר לִטְעוֹן על עצמו משא של פשתן או צמר, שכיון שבשעת הנדר היה בצער מחמת המשא ולא מחמת הלבישה, אומרים שנדר ממשא ולא מלבישה.